

ISSN 2217-902X
eISSN 2560-3078

СИНТЕЗЕ

Година XI

Број 21

2022

ЧАСОПИС ЗА
ПЕДАГОШКЕ НАУКЕ,
КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

СИНТЕЗА, часопис за педагошке науке, књижевност и културу

ISSN 2217-902X (Štampano izd.)

eISSN 2560-3078 (Online)

UDK 37+008

СИНТЕЗЕ, часопис за педагошке науке, књижевност и културу

Издавач

Академија васпитачко медицинских струковних студија

За издвача

Др Зорица Дуковић

Главни и одговорни уредник

Др Катарина Томић

Адреса редакције

Академија васпитачко медицинских струковних студија

37000 Крушевац

Балканска 18

e-mail: sinteze@vaspks.edu.rs,

тел. 037/420 760

УРЕДНИШТВО

Др Милентије Ђорђевић, Др Власта Липовац, Др Ирена Станишић, Др Невенка Михајловић, Мр Славица Павличевић, Др Ана Марковић, Др Весна Тодоров, Др Марија Најдановић, Академија васпитачко медицинских струковних студија; Др Бисера Јевтић, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет; академик Николај Андрејевич Давидов, Национална музичка академија „Петар Илић Чајковски“ Кијев, Украјина; проф. Др Томислав Павловић, Универзитет у Крагујевцу, Филолошко-уметнички факултет, проф. др Првослав Јанковић, Универзитет у Новом Саду, Педагошки факултет; проф. др Миленко Пикула, Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет; проф. др Миле Илић, Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет, Република Српска; prof. dr Milan Matijević, Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet, Hrvatska; prof. dr Marjan Blažič, Fakultet za poslovne in upravne vede Novo mesto, Slovenija; др Сања Голијанин Елез, Универзитет у Новом Саду, Педагошки факултет у Сомбору

Преводиоци

Др Зорица Јовичић, Ана Милосављевић

Лектор

Др Весна Тодоров

Технички уредник

Мр Иван Томић

Дизајн

Милош Ђорђевић

Секретар

Бобан Вујичић

Индексирање часописа: SCIndeks, DOAJ

Периодичност: два пута годишње

Лиценца: CC BY

Штампа: DM PRINT, Крушевац

Тираж: 50

САДРЖАЈ

Оригинални научни чланак

Тамара С. Ђорђевић,

Социодемографски корелати мотивације за неверством мушкараца у партнерским везама..... 1

Прегледни чланак

Ана Р. Славковић

Васпитање адолесцената у породици 11

Стручни чланак

Ивана С. Тасић, Слађана М. Распоповић

Информационо-комуникационе технологије у реалном програму вртића 23

CONTENT

Original Scientific Papers

Tamara S. Đorđević

Demographic correlates of motivations for infidelity of men in romantic relationships..... 1

Review paper

Ana R. Slavković

Raising adolescents in the family 11

Professional paper

Ivana S. Tasic, Sladjana M. Raspopovic

Information and communication technologies in the real kindergarten program 23

СОЦИОДЕМОГРАФСКИ КОРЕЛАТИ МОТИВАЦИЈЕ ЗА НЕВЕРСТВОМ МУШКАРАЦА У ПАРТНЕРСКИМ ВЕЗАМА

Тамара С. Ђорђевић¹

Сажетак. Основни циљ рада је утврђивање социодемографских корелата мотивације за неверством. Узорак чини 110 испитаника мушког пола, тестираних путем онлајн упитника, категорисаних у три генерацијске групе. Од социодемографских варијабли, коришћени су подаци о полу, години рођења, дужини емотивне везе, брачном статусу и степену религиозности. За испитивање мотивације за неверством, коришћена је Скала за испитивање мотива неверства у љубавним везама (Stojkić, Solaković, 2017). Резултати показују да постоје значајне разлике у изражености мотивације за неверством код припадника различитих генерација. Такође, постоји повезаност између мотивације за неверством и дужине емотивне везе, година старости и степена религиозности, док веза није пронађена између мотивације за неверством и брачног статуса.

Кључне речи: Неверство, емоционално неверство, сексуално неверство, мушко неверство, партнерски однос

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Сагласност међу ауторима у дефинисању појма неверства у партнерским везама не постоји и то представља методолошки проблем у истраживању овог феномена. Међу бројним дефиницијама неверства, овде ће бити издвојене најзначајније. Неверство у ужем смислу укључује само сексуални акт као вид преваре: „Под преваром се подразумева учествовање у сексуалном односу са другом особом која није примарни партнер“ (McAnulty i Brineman, 2007)“. Аутори сматрају наводе разлоге због чега је овакав начин дефинисања неверства проблематичан. На првом месту, оваквим начином дефинисања није обухваћен широк спектар понашања који се најчешће сматра неверством, те се сматра да су други облици неверства много чешћи

¹ tamara.djordjevic@vaspks.edu.rs Академија васпитачко-медицинских струковних студија, Одсек Крушевац

и да уске дефиниције неверства потцењују размере овог феномена (McAnulty i Brineman, 2007).

Са историјске тачке гледишта под неверством се најчешће подразумева „кршење уговора о сексуалној ексклузивности између двоје људи који су у љубавној вези, браку или озбиљној вези“. Такође, и овде је присутна иста примедба да дефиниција не обухвата већи број понашања која се посматрају као неверство, те се у дефиницију укључује широк спектар понашања. Према томе, за неке ауторе, дефиниција неверства укључује учешће у сексуалном односу са другом особом која није примарни партнер, за друге под преваром се подразумевају понашања као што су сајбер секс, гледање порнографских садржаја, различити нивои емоционалне блискости са другом особом на штету примарне везе (Hertlein, Piercy i Wetchler, 2009). За разлику од уских дефиниција неверства, широке дефиниције одређују појам на следећи начин: „У својој суштини, неверство се односи на свако понашање које крши уговор постигнут између две особе“ (Lusterman, 1998; према Hertlein, Piercy i Wetchler, 2009). На овакав начин одређен појам неверства, подразумева да особе у партнерском односу могу имати различите идеје о томе шта представља неверство и приморани су да изнова утврђују уговор (Hertlein, Piercy i Wetchler, 2009). У свом раду, Blow i Hartnett (2005) понудили су дефиницију неверства: „Под неверством се подразумева сексуални или емоционални акт од стране једне особе која се налази у озбиљној вези, где се тај акт одиграва ван примарног односа и представља кршење поверења или кршење успостављених правила договорених између две особе у љубавној вези која се односе на романтичну/емоционалну или сексуалну ексклузивност“ (McAnulty i Brineman, 2007). Сличну дефиницију можемо пронаћи и код других аутора „ Неверство/превара, у контексту дијадног односа представља партнерово кршење норми које регулишу степен емоционалне или физичке блискости са особама ван љубавне везе“ (Barta i Drigotas, 2001). У литератури се најчешће склоност ка неверству односи на постојање индикатора који доводе до неверства у партнерском односу, а ти индикатори су различити, од пола особе, културних обележја, до неких других фактора (Munsch, 2012). На основу прегледа досадашње литературе, у овом раду ће бити употребљена дефиниција склоности ка неверству у партнерским односима која се означава као тенденција ка сексуалном и емоционалном акту са другом особом која није примарни партнер.

СОЦИО-КУЛТУРНИ ПРИСТУП ФЕНОМЕНУ НЕВЕРСТВА

У оквиру социо-културног приступа често се одређује повезаност између неверства и разних социо демографских варијабли, карактеристика партнерске везе, религијских уверења, политичке оријентације, итд... Од демографских варијабли, као најзначајнија се издваја пол. Многа истраживања показују да су мушкарци, чешће од жена спремни да се упусте у сексуалне односе ван своје примарне везе (Atkins i Kessel, 2008; Gangestad

i Thornhill, 1997), али има истраживања које не налазе полну разлику када је неверство у питању (Previti i Amato, 2004). У једној метаанализи, која је садржала чак 834 узорака, пронађене су мале, али значајне разлике у извештају о сексуалним односима ван примарних веза и то у корист мушкараца (Petersen i Hyde, 2010). Када су у питању године испитаника, истраживања показују да су жене око своје 40-те године признавале да су имале изванбрачни секс. Између мушкараца и жена, који су млађи од 45. године, нема разлике у погледу признавања изванбрачног секса. Међутим, мушкарци највише ступају у изванбрачне сексуалне односе око своје 60. године (Atkins, Vaucom i Jakobson, 2001). У односу на мушкарце, жене чешће осуђују неверство, али су чешће спремне и да неверство опросте. Женско неверство се везује за потребу за комуникацијом и нежношћу, док се мушко неверство повезује са незадовољеним сексуалним потребама (Rada, 2012).

Образовање испитаника и социо-економски статус у многим студијама нису повезане са неверством (Leigh, Temple i Trocki, 1993), а изузетак су две студије које потврђују негативну везу између образовања и неверства (Liu, 2000; Smith, 1991).

Када се као варијабла користи дужина партнерске везе, резултати су мешовити. Нека истраживања су пронашла позитивне ефекте (Treas i Giesen, 2000), нека, негативне (DeMaris, 2009), док у неким нема ефеката (Lewandowski i Ackerman, 2006). Углавном, међу научницима влада мишљење да нема много смисла дужину партнерске везе као такве, повезивати са неверством, већ психолошке процесе који стоје иза те варијабле, као што су досада, Кулицов ефекат, емоционално и сексуално незадовољство (Liu, 2000).

На америчким репрезентативним узорцима, резултати показују да је религиозност у негативној вези са сексуалним неверством (Atkins i Kessel, 2008; Burdette, Ellison, Sherkat i Gore 2007; Cochran, Chamlin, Beeghley i Fenwick, 2004; DeMaris, 2009), док резултати других студија нису показали овакву везу (Allen i dr., 2008; Choi, Catania i Dolcini, 1994; Mark, Janssen i Milhausen, 2011).

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Основни проблем истраживања био је утврђивање социо-демографских корелата који су повезани са мотивацијом за сексуалним и емоционалним неверством. Испитиване су и разлике међу испитаницима с обзиром на генерацијску припадност. Осим тога, проверена је и предиктивна моћ социодемографских варијабли на мотивацију за неверством.

УЗОРАК И ПОСТУПАК

Истраживање је спроведено онлајн тј. путем компјутерског упитника, како би се обезбедила већа анонимност учесника, као и избегавање социјално пожељних одговора. Услед осетљивости теме, истраживања су показала да је годишња стопа неверства много већа када се истраживање спроводи преко онлајн упитника, него када се спроводи посредством интервјуа (Whisman i Snyder, 2007). Узорак је погодан и чинило га је укупно 110 особа мушког пола. Од социодемографских варијабли, прикупљени су следећи подаци: пол (мушки); Годиште испитаника (Категорисани су испитаници у три генерације: Генерација Икс (X) – особе рођене између 1960. и 1980. године, Генерација Ипсилон (Y) – особе рођене између 1981. и 1995. године, Генерација Зет (Z) – особе рођене након 1995. године); Степен образовања (Завршена основна школа, завршена средња школа, завршен факултет/ виша школа, завршене мастер студије, завршене докторске студије); Дужина емотивне везе (број година трајања емотивне везе: до 1 године, од 1 до 5 година, од 5 до 10 година, преко 10 година); Брачни статус (У браку, није у браку, ванбрачна заједница); Степен религиозности (верује у Бога, не верује у Бога, није сигуран).

ИНСТРУМЕНТИ

За испитивање мотивације за неверством коришћена је Скала за испитивање мотива неверства у љубавним везама (Стојкић, Солаковић, 2017). Скалу сачињавају две субскеале: сексуална субскала, која се састоји из 19 тврдњи и емоционална субскала, која се састоји из 17 тврдњи. Висок скор на сексуалној и емоционалној субскали указује на већу склоност ка неверству из сексуалних, односно емоционалних разлога. Кронбах алфа коефицијент за сексуалну субскалу износи .956, за емоционалну субскалу .955, што указује на веома добру поузданост и унутрашњу конзистентност скале (Стојкић, Солаковић, 2017).

РЕЗУЛТАТИ

Социодемографске карактеристике узорка

Највећи део узорка чине мушкарци који су у партнерској вези између једне и пет година (40%). Поједнак број мушкараца је у емотивној вези која траје до једне године и више од десет година (23.6%). Свега 12.7% мушкараца се налази у емотивној вези која траје између пет и десет година. Највећи број испитаника припада генерацији Y (46.4%), док 27.3% припада генерацији X и 26.4% припада генерацији Z. Када се говори о брачном статусу највећи број испитаника (59.1%) није у браку, док је 25.5% испитаника ожењено. Најмањи проценат мушкараца (15.5%) живи у ванбрачној заједници. Нема испитаника мушког пола који су завршили само основну школу. Највећи број мушкараца (44.5%) има завршену вишу школу или факултет. Нешто мањи проценат

узорка чине мушкарци (40%) са завршеном средњом школом, а најмањи проценат испитаника је завршило мастер и докторске студије (15.5%). Приликом испитивања степена религиозности, утврђено је да највећи број мушкараца 54.5% верује у Бога, док 39.1% мушкараца није религиозно. Најмањи је број особа који није сигуран у степен своје религиозности (6.4%).

Генерацijske разлике

Приликом провере разлика међу генерацијама у погледу сексуалног и емоционалног неверства, утврђено је да постоје значајне разлике међу мушкарцима с обзиром на генерацијску припадност. Резултати једнофакторске анализе варијансе су приказани у табели 1.

Табела 1. Разлике између генерације X, Y, Z

Скале	Збир квадрата	Просечни квадрат	Ф	Статистичка значајност
Сексуално неверство	9.188	4.594	7.139	.001
Емоционално неверство	14.813	7.406	11.630	.000

У наредној табели, која се односи на генерацијске разлике на варијабли сексуално неверство, види се да се значајно разликују генерације X и Z, тј. најстарија и најмлађа генерација мушкараца у погледу сексуалног неверства. Припадници средње генерације Y се не разликују значајно у погледу сексуалног неверства од остале две генерације. Мушкарци који припадају генерацији X су у већем степену мотивисани за сексуално неверство, за разлику од мушкараца који припадају генерацији Y.

Табела 2. Генерацijske разлике у односу на сексуално неверство

	Број испитаника	АС		Разлика АС	Статистичка значајност
Генерација X	29	2.21	Генерација Y	.43732	.054
			Генерација Z	.78778	.001
Генерација Y	51	1.78	Генерација X	-.43732	.054
			Генерација Z	.35046	.144
Генерација Z	30	1.42	Генерација X	-.78778	.001
			Генерација Y	-.35046	.144

Резултати показују да се у погледу емоционалног неверства значајно разликују мушкарци генерације X од мушкараца генерације Y и Z, док се међусобно мушкарци генерација Y и Z не разликују значајно (табела 3). Мотивисанији за емоционално неверство су мушкарци који припадају најстаријој категорији, док су припадници најмлађе категорије најмање мотивисани за емоционално неверство.

Табела 3. Генерацијске разлике у односу на емоционално неверство

	Број испитаника	АС		Разлика АС	Статистичка значајност
Генерација X	29	2.43	Генерација Y	.68003	.001
			Генерација Z	.96930	.000
Генерација Y	51	1.75	Генерација X	-.68003	.001
			Генерација Z	.28927	.261
Генерација Z	30	1.46	Генерација X	.96930	.000
			Генерација Y	-.28927	.261

Повезаност социодемографских варијабли са неверством

Приликом провере повезаности социодемографских варијабли са мотивацијом за неверством, Пирсоновим коефицијентом корелације, утврђено је да је мотивација са за сексуалним ($r=.239$) и емоционалним ($r=.247$) неверством повезана са дужином емотивне везе, док брачни статус није значајно повезан ни са емоционалним, ни са сексуалним неверством. С друге стране степен образовања је значајно ниско повезан и са сексуалним ($r=.264$) и са емоционалним ($r=.259$) неверством. Такође, постоји средња негативна повезаност генерацијске припадности са сексуалним ($r=-.342$) и емоционалним ($r=-.407$) неверством. Када је у питању степен религиозности мушкараца постоји повезаност са сексуалним неверством ($r=-.273$), док са емоционалним неверством не постоји повезаност. Резултати су приказани у наредној табели.

Табела 4. Повезаност социодемографских варијабли са мотивацијом за неверством

	Дужина емотивне везе	Брачни статус	Степен образовања	Генерацијска припадност	Степен религиозности
Сексуално неверство	.239*	-.024	.264**	-.342**	-.273**
Емоционално неверство	.247**	-.106	.259**	-.407**	-.109

Напомена: * $p < .05$, ** $p < .01$

ДИСКУСИЈА И ЗАКЉУЧАК

Једнофакторском анализом варијансе је утврђено да постоје статистички значајне разлике међу мушкарцима у погледу сексуалног и емоционалног неверства. Припадници генерације X, се значајно разликују од припадника генерације Z. Припадници средње генерације, Y, који се називају миленијалцима се не разликују значајно од наведене две генерације. Када је у питању емоционално неверство, резултати су показали да се најстарија генерација X, разликује значајно од остале две генерације. Дакле, за сексуално

и емоционално неверство су највише мотивисани најстарији мушкарци, који у тренутку истраживања имају између 40 и 62 године старости. Најмање мотивисана за емоционално и сексуално неверство јесте генерација З, коју сачињавају мушкарци, који у тренутку истраживања имају између 18 и 26 година. Досадашњи налази дају мешовите резултате. У неким истраживањима је пронађено да су неверству склоне старије особе (Atkins i dr., 2001; Treas i Giesen 2000), док нека истраживања нису потврдила ефекте старости на неверство (Burdette, Ellison, Sherkat i Gore 2007; Maddox, Shaw, Allen, Stanley i Markman 2013). Добијени налази су у складу са неким истраживањима која су показала да мушкарци највише ступају у изванбрачне сексуалне односе око своје 60. године (Atkins i dr. 2001). Овакав налаз не изненађује, јер су обично старије генерације у дужим емотивним везама, где процес самопроширења стагнира и сексуално задовољство опада. Насупрот млађим генерацијама које још увек упознају своје партнере и нису достигле свој пуни капацитет самопроширења и самоотварања. Осим тога, старији мушкарци су склонији емоционалној усамљености, која такође може бити окидач за активирање мотивације за сексуалним или емоционалним неверством. Сматра се да су припадници генерације Z интровертнији, конзервативнији и услед изгубљених вредности теже за повратком на стари систем промишљања, па су стога мање социјално осетљивији (Prensky, 2001). Сасвим је могуће да услед тежње на повратак старих вредности, генерација Z је мање мотивисана за неверство, али остаје питање да ли ће тако и остати када дође у године у којима је сада генерација X. Дакле, не може се прецизно утврдити да ли је мотивисаност за неверство специфичност генерације X, која је значајно разликује од генерације Z, или је до фазе животног циклуса. Спровођење лонгитудиналне студије би могло да пружи утемељеније закључке.

Сексуално и емоционално неверство је позитивно повезано са дужином емоционалне везе. Досадашња истраживања показују да када се као варијабла користи дужина партнерске везе, резултати су мешовити. Нека истраживања су пронашла позитивне ефекте (Treas i Giesen, 2000), нека, негативне (DeMaris, 2009), док у неким нема ефеката (Lewandowski i Askerman, 2006). Углавном, међу научницима влада мишљење да нема много смисла дужину партнерске везе као такве, повезивати са неверством, већ психолошке процесе који стоје иза те варијабле, као што су досада, Кулицов ефекат, емоционално и сексуално незадовољство (Liu, 2000).

Постоји ниска повезаност између степена образовања и сексуалног и емоционалног неверства. Добијени налаз иде у прилог студијама које извештавају да је неверство повезано са вишим нивоом образовања (Whisman i Snyder, 2007). Поред тога, резултати појединих претходних студија не налазе значајан допринос нивоа образовања и других демографских фактора (Maddox, 2013; Træen, 2007, Trifunović, Šakota-Kurbalija, Dajević, 2021). Може се претпоставити да су образованији испитаници флексибилнији, информисанији и отворенији за различите могућности, па самим тим отворенији за експериментисање у интерперсоналним односима.

Постоји ниска повезаност између мотивације за сексуалним неверством и степена религиозности. Овај налаз иде у прилог студијама чији резултати показују да је религиозност у негативној вези са сексуалним неверством (Atkins i Kessel, 2008; Burdette, Ellison, Sherkat i Gore 2007; Cochran, Chamlin, Beeghley i Fenwick, 2004; DeMaris, 2009). Постоје и студије чији резултати нису утврдили овакву везу (Allen i dr., 2008; Choi, Catania i Dolcini, 1994; Mark i dr., 2011).

Основни недостатак студије лежи у начину узорковања и осим већег броја учесника, препоручује се да се у наредним истраживањима укључе додатне социодемографске варијабле попут броја деце, радног статуса итд...

ЛИТЕРАТУРА

- Allen, E. S., Rhoades, G. K., Stanley, S. M., Markman, H. J., Williams, T., Melton, J., & Clements, M. L. (2008). Premarital Precursors of Marital Infidelity. *Family Process, 47*(2), 243–259. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2008.00251.x>
- Atkins, D. C., Baucom, D. H., & Jacobson, N. S. (2001). Understanding infidelity: Correlates in a national random sample. *Journal of Family Psychology, 15*(4), 735–749. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.15.4.735>
- Atkins, D. C., & Kessel, D. E. (2008). Religiousness and Infidelity: Attendance, but not Faith and Prayer, Predict Marital Fidelity. *Journal of Marriage and Family, 70*(2), 407–418. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2008.00490.x>
- Blow, A. J., & Hartnett, K. (2005). Infidelity in committed relationships II: a substantive review. *Journal of Marital and Family Therapy, 31*(2), 217–233. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2005.tb01556.x>
- Burdette, A. M., Ellison, C. G., Sherkat, D. E., & Gore, K. A. (2007). Are There Religious Variations in Marital Infidelity? *Journal of Family Issues, 28*(12), 1553–1581. <https://doi.org/10.1177/0192513X07304269>
- Choi, K. H., Catania, J. A., & Dolcini, M. M. (1994). Extramarital sex and HIV risk behavior among US adults: Results from the National AIDS Behavioral Survey. *American Journal of Public Health, 84*(12), 2003–2007. <https://doi.org/10.2105/AJPH.84.12.2003>
- Cochran, J. K., Chamlin, M. B., Beeghley, L., & Fenwick, M. (2004). Religion, Religiosity, and Nonmarital Sexual Conduct: An Application of Reference Group Theory. *Sociological Inquiry, 74*(1), 70–101. <https://doi.org/10.1111/j.1475-682X.2004.00081.x>
- DeMaris, A. (2009). Distal and Proximal Influences on the Risk of Extramarital Sex: A Prospective Study of Longer Duration Marriages. *Journal of Sex Research, 46*(6), 597–607. <https://doi.org/10.1080/00224490902915993>
- Drigotas, S. M., & Barta, W. (2001). The Cheating Heart: Scientific Explorations of Infidelity. *Current Directions in Psychological Science, 10*(5), 177–180. JSTOR.

Gangestad, S. W., & Thornhill, R. (1997). The evolutionary psychology of extrapair sex: The role of fluctuating asymmetry. *Evolution and Human Behavior*, 18(2), 69–88. [https://doi.org/10.1016/S1090-5138\(97\)00003-2](https://doi.org/10.1016/S1090-5138(97)00003-2)

Hertlein, K. M., Wetchler, J. L., & Piercy, F. P. (2005). Infidelity: An Overview. *Journal of Couple & Relationship Therapy*, 4(2–3), 5–16. https://doi.org/10.1300/J398v04n02_02

Leigh, B. C., Temple, M. T., & Trocki, K. F. (1993). The sexual behavior of US adults: Results from a national survey. *American Journal of Public Health*, 83(10), 1400–1408. <https://doi.org/10.2105/AJPH.83.10.1400>

Lewandowski, G. W., & Ackerman, R. A. (2006). Something’s Missing: Need Fulfillment and Self-Expansion as Predictors of Susceptibility to Infidelity. *The Journal of Social Psychology*, 146(4), 389–403. <https://doi.org/10.3200/SOCP.146.4.389-403>

Liu, C. (2000). A Theory of Marital Sexual Life. *Journal of Marriage and Family*, 62(2), 363–374. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.00363.x>

Maddox Shaw, A. M., Rhoades, G. K., Allen, E. S., Stanley, S. M., & Markman, H. J. (2013). Predictors of Extradysadic Sexual Involvement in Unmarried Opposite-Sex Relationships. *Journal of Sex Research*, 50(6), 598–610. <https://doi.org/10.1080/00224499.2012.666816>

Mark, K. P., Janssen, E., & Milhausen, R. R. (2011). Infidelity in Heterosexual Couples: Demographic, Interpersonal, and Personality-Related Predictors of Extradysadic Sex. *Archives of Sexual Behavior*, 40(5), 971–982. <https://doi.org/10.1007/s10508-011-9771-z>

McAnulty, R. D., & Brineman, J. M. (2007). Infidelity in Dating Relationships. *Annual Review of Sex Research*, 18(1), 94–114. <https://doi.org/10.1080/10532528.2007.10559848>

Munsch, C. L. (2012). The Science of Two-Timing: The State of Infidelity Research: Science of Two-Timing. *Sociology Compass*, 6(1), 46–59. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9020.2011.00434.x>

Petersen, J. L., & Hyde, J. S. (2010). A meta-analytic review of research on gender differences in sexuality, 1993–2007. *Psychological Bulletin*, 136(1), 21–38. <https://doi.org/10.1037/a0017504>

Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants Part 2: Do They Really Think Differently? *On the Horizon*, 9(6), 1–6. <https://doi.org/10.1108/10748120110424843>

Previti, D., & Amato, P. R. (2004). Is Infidelity a Cause or a Consequence of Poor Marital Quality? *Journal of Social and Personal Relationships*, 21(2), 217–230. <https://doi.org/10.1177/0265407504041384>

Rada, C. (2012). The prevalence of sexual infidelity, opinions on its causes for a population in Romania. *Revista de Psihologie*, 58(3), 211–224.

Smith, T. W. (1991). Adult Sexual Behavior in 1989: Number of Partners, Frequency of Intercourse and Risk of AIDS. *Family Planning Perspectives*, 23(3), 102–107. <https://doi.org/10.2307/2135820>

Stojkić, M., & Solaković, Š. (2017). Relacije između lokusa kontrole i sklonosti ka prevarama u ljubavnim vezama. *Godišnjak Za Psihologiju*, 14(16), 7–17.

Træen, B., Holmen, K., & Stigum, H. (2007). Extradyadic Sexual Relationships in Norway. *Archives of Sexual Behavior*, 36(1), 55–65.
<https://doi.org/10.1007/s10508-006-9080-0>

Treas, J., & Giesen, D. (2000). Sexual Infidelity Among Married and Cohabiting Americans. *Journal of Marriage and Family*, 62(1), 48–60.
<https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.00048.x>

Trifunović, B., Šakotić-Kurbalija, J. M., & Kljajević, M. (2021). Stilovi ljubavi i partnerska afektivna vezanost. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 46(1), 119–137. <https://doi.org/10.19090/gff.2021.1.119-137>

Whisman, M. A., & Snyder, D. K. (2007). Sexual infidelity in a national survey of American women: Differences in prevalence and correlates as a function of method of assessment. *Journal of Family Psychology*, 21(2), 147–154. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.21.2.147>

DEMOGRAPHIC CORRELATES OF MOTIVATIONS FOR INFIDELITY OF MEN IN ROMANTIC RELATIONSHIPS

*Tamara S. Đorđević*¹

Abstract: Basic goal of this research was to examine demographic correlates of motivation for infidelity. It was conducted on a convenient sample consisting of 110 male participants. Participants were tested online and they were categorized by different age groups. The data used was based on gender, age, length of intimate relationships, marital status and religion. In order to establish the extent of infidelity *The scale for examining motives of infidelity in love relationships* (Stojkić, Solaković, 2017) were used. The results have shown that there are significant differences between men of different generations in terms of infidelity. Also, there is significant correlation between infidelity and length of intimate relationship, age and religion. On the other hand, there is no correlation between motivation for infidelity and marital status.

Key words: Infidelity, emotional infidelity, sexual infidelity, men infidelity, romantic relationships

Примљен: 3.3.2022.

Прихваћен: 28.3.2022.

¹ tamara.djordjevic@vaspks.edu.rs The Academy of Applied Preschool Teaching and Health Studies, department Krusevac

VASPITANJE ADOLESCENATA U PORODICI

Ana R. Slavković¹

Sažetak: Cilj ovog rada je da objasnimo karakteristike porodice sa adolescentnim članom, šta je razlikuje u odnosu na prethodni razvojni stadijum porodice, kao i kakav model vaspitanja olakšava, a kakav otežava razvoj adolescenta i njegov ulazak u svet odraslih. Autor objašnjava šta je ključ pravilnog vaspitanja adolescenata u porodici, koje su prepreke na tom putu, kakve karakteristika porodice nude najbolje mogućnosti adolescentu za pravilan razvoj. Odnos između roditelja i deteta u ranom razvoju predstavlja model kasnijih bliskih emocionalnih odnosa, na osnovu čega dete formira sliku o sebi i o svetu, uči kako da modulira emocije, kako da se suočava sa zahtevima okruženja. Na osnovu rezultata istraživanja, autor zaključuje da i na adolescentnom uzrastu roditelji ostaju značajno važniji u odnosu na vršnjačku grupu, ukoliko je odnos između adolescenta i roditelja blizak, Oni su sigurno utočište ukoliko na planu društvenih odnosa ne ide sve u željenom pravcu. Autor zaključuje da su za opšte blagostanje adolescenata neophodni bliski emocionalni odnosi kako sa roditeljima, tako i sa vršnjacima i da izostanak bilo bilo kog od dva navedena agensa socijalizacije može u značajnoj meri da oteža pravilan razvoj adolescenta. Dve ključne reči koje definišu dobro roditeljstvo i pravilno vaspitanje adolescenta su adekvatan balans između podrške i osamostaljivanja.

Ključne reči: adolescencija, vaspitanje, porodica

UVOD

Pitanje oko koga nema nikakvog spora i na koje su svi naučnici, istraživači i teoretičari dali potvrđan odgovor je pitanje odnosa između bliskosti roditelja i deteta (adolescenta) i mentalnog zdravlja, društvene prilagođenosti i socijalne kompetencije mlade osobe. Neki teoretičari naglašavaju pomenutu dimenziju odnosa roditelj–dete u uslovima ranog razvoja, neki ističu značaj ovog odnosa i na adolescentnom uzrastu, ali su svi saglasni oko toga da je bliskost, toplina, prihvatanje roditelja temelj mentalnog zdravlja deteta i socijalne prilagođenosti.

¹ psihologija.ana@gmail.com Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet

Dete koje uživa ljubav svojih roditelja, nalazi u njima osećajni oslonac i razumevanje svih svojih psihičkih potreba, što kod deteta formira osećanje sigurnosti i gradi u njemu samopouzdanje. To je neizbežan uslov da bi se dete razvilo u zdravu i emocionalno uravnoteženu ličnost (Košiček, 1983).

Toplina, nežnost, razumevanje i dobronamernost kojim roditelji okružuju dete uslov su formiranja i drugog stožera njegovog duševnog zdravlja. To je poverenje prema drugim ljudima, pozitivan stav prema njima i saradljivost. Od toga kako dete doživljava ličnost roditelja, s kakvim emocijama u sebi dočekuje njihov lik, uveliko zavisi i kako će se dete kasnije odnositi prema drugim osobama u svojoj okolini, u kojoj meri će postati društveno biće i ostvariti se u socijalnom i profesionalnom pogledu (Košiček, 1983).

Roditelji omogućavaju svom detetu druženje sa drugom decom i odraslima, pružajući mu na taj način mogućnost da se uvežba u ostvarivanju prirodnog kontakta sa drugim ljudima, da ih upoznaje i obogaćuje svoju ličnost služeći se novim objektima identifikacije. Prirodna uloga roditelja je da detetu daje sigurno utočište svaki put kada ga zatraži, i istovremeno ga udaljava od sebe, osamostaljivanjem i povezivanjem sa drugim ljudima, postavljanjem zahteva koji će postepeno uvećati njegovu socijalnu i školsku kompetenciju, preduzimanjem optimalnog nivoa kontrole kako bi dete u razumnoj meri pravilo sopstvene izbore, a istovremeno bilo zaštićeno od teških frustracija koje bi mogle oštetiti dalji razvoj, kao i smanjivanjem kontrole deteta tokom razvoja, srazmerno stepenu postignute socijalne zrelosti. Uslov koji mora biti ostvaren je da prilikom osamostaljivanja deteta samopoštovanje i psiho-fizičko zdravlje ne smeju biti ugroženi, a tome svakako doprinosi umerenost zahteva i kontrole. Ovakvi vaspitni postupci vode formiranju mentalno zdrave i socijalno kompetentne ličnosti.

Konačni cilj ovih roditeljskih postupaka je da iz dana u dan postaju sve manje potrebni svom detetu. Osposobljavajući ga za samostalan život i snalaženje u životnim zadacima, odlučivanje i preduzimanje odgovornosti za svoje postupke, roditelji pomažu detetu da se formira u nezavisnu i zrelu ličnost. Na taj način roditelji omogućavaju formiranje psihičkih osobina deteta koje su od neprocenjive vrednosti i temelj su mentalnog zdravlja mlade osobe: unutrašnja sloboda, odvažnost u suočavanju sa životnim problemima, preduzimljivost i borbenost (Košiček, 1983).

Vaspitanje je proces planskog i sistematskog usavršavanja senzomotornih, intelektualnih, emocionalnih, moralnih i duhovnih svojstava i sposobnosti deteta. Kao oblik socijalizacije, vaspitanje je usmereno na uobličavanje ponašanja u socijalno poželjnom smeru. Pod vaspitanjem se podrazumeva sve što ljudi preduzimaju sa ciljem formiranja ličnosti individue (razvoj svih potencijala, estetskih i moralnih vrednosti, usvajanje znanja, veština i navika...) (Antonijević, 2013).

Cilj ovog rada je da objasnimo karakteristike porodice sa adolescentnim članom, šta je razlikuje u odnosu na prethodni razvojni stadijum porodice, kao i

kakav model vaspitanja u porodici olakšava, a kakav otežava razvoj adolescenta i njegov ulazak u svet odraslih.

Porodica sa adolescentnim članom

Ulaskom mlade osobe u adolescenciju, stabilnost porodice je uzdrmana. Da bi se ponovo uspostavila ravnoteža, potrebno je redefinisane svih odnosa unutar porodice. Pokušaj da se po svaku cenu održi staro stanje dovodi do konflikata i nesporazuma. Neke porodice su više ili manje sposobne da se otvore prema novom iskustvu, više ili manje sposobne da uče i razvijaju se. Ova sposobnost razvoja porodice zavisi od zrelosti i stabilnosti njenih članova, kao i od trenutne situacije u kojoj se porodica nalazi, s obzirom na činjenicu da su porodice preplavljene problemima i lošim uslovima sredine, često su iscrpljene borbom na svim tim planovima života i ostaje im malo ili nimalo energije da se adaptiraju na promene koje nastaju odrastanjem deteta (Kapor-Stanulović, 1988).

Utvrđeno je da više problema u adaptaciji na razvojne probleme svojih adolescenata imaju oni roditelji koji su upravo u tom periodu svog razvoja imali izraženih problema. Ti stari problemi obično bude anksioznost koja nepovoljno utiče na opštu atmosferu u porodici i otežavaju nalaženje objektivnog, nepristrasnog i prošložu neopterećenog odnosa prema situaciji. Potrebna je otvorenost za promene, spremnost na prilagođavanje, fleksibilnost. Svaka promena u porodici nosi u sebi rizik da li će se ponovo uspostaviti ravnoteža i stabilnost porodice, ali bez promene nema napretka i razvoja iste (Srna, 1997a).

Adolescentnoj porodici potrebne su nove granice, dovoljno fleksibilne da podnesu postepeno osamostaljivanje dece, koja u porodicu unose nova znanja, veštine i vrednosti, svoje prijatelje, ljubavi, pa i društvene probleme. U ovom periodu su naročito važne adolescentove relacije sa drugima, kroz koje adolescent definiše sebe i uvežbava nove uloge (Srna, 1995b). Pomenute spoljašnje granice porodice podrazumevaju veću slobodu i autonomiju mlade osobe, ali i veću odgovornost, promenu porodičnih pravila, uloga, odnosa, otvaranje porodice za nove osobe (vršnjake, idole, partnere u emotivnoj vezi) (Kovačević, 2004).

Kovačević (1997) smatra da je adolescentna faza porodičnog razvoja ozbiljan test dotadašnjeg roditeljstva. Od emocionalne bliskosti između roditelja i adolescenta, fleksibilnosti porodičnih granica i adekvatne promene zavisi da li će adolescent biti sklon ekstremnom ponašanju i različitim oblicima autodestrukcije (samopovređivanje, suicidalnost, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, poremećaji ishrane), agresivnosti i asocijalnosti. Takođe, bliskost, podrška roditelja, fleksibilnost porodice i sposobnost za promenu olakšavaju osećanje gubitka, tuge i straha zato što nešto prolazi, (odvajanje od idealizovane predstave o sebi i o roditeljima), a novo, neizvesno dolazi.

Tako Rusby et al. (2018) na osnovu rezultata svojih istraživanja zaključuje da odnos između roditelja i adolescenta, emocionalna bliskost i adekvatan nadzor u značajnoj meri utiče na mnoge odluke i oblike ponašanja kod mlade osobe,

uključujući i one visokorizične koji se odnose na zloupotrebu alkohola i psihoaktivnih supstanci. Istraživanje obavljeno na uzorku od 400 adolescenata, uzrasta 13 do 14 godina, pokazalo je da je (uzevši u obzir iskaze i adolescenata i njihovih roditelja prikupljene zadavanjem instrumenata), zloupotreba alkohola i psihoaktivnih supstanci kod mladih je povezana sa slabom emocionalnom povezanošću sa roditeljima, kao i neadekvatnim roditeljskim nadzorom. Ova povezanost je nešto veća na poduzorku devojčica u odnosu na poduzorak dečaka.

Emocionalna veza roditelj - adolescent ne sme nikada biti dovedena u pitanje, čak i u slučaju potpunog neprihvatanja onih oblika ponašanja koji su sastavni deo adolescentovih eksperimentisanja sa sobom i sa drugima. Preterano kruti stavovi roditelja i preveliki zahtevi dovode do buntovništva mlade osobe, uz odbacivanje svih normi i vrednosti porodice. Suočeni sa odrastanjem i drastičnim promenama mlade osobe na planu emocionalnosti, psiholoških potreba, vrednosti, često protivnih stavovima roditelja, roditelji često upadaju u zamku pridikovanja, moralisanja, potcenjivanja adolescenta. Sa ove pozicije odozgo roditelji često ne mogu da prepoznaju potrebe adolescenta i da na njih adekvatno odgovore (Srna, 1997a).

Neki roditelji, bilo svesno ili nesvesno, izuzetnu pažnju poklanjaju svom narcističkom autoritetu, smatrajući da su njihovi rigidni principi važniji od bogatstva unutrašnjih saznanja. Zbog takve svoje narcističke strukture i potreba, stalno očekuju i traže prepoznavanje i veličanje svojih personalnih moći. Oni ne umeju da uspostave dijalog sa adolescentom, sa dojučerašnjim detetom koje je prema njima bilo poslušno i smerno. Roditelji zaboravljaju i ne uočavaju da adolescenti razvijaju sopstveni autoritet i pravo na svoju reč, misao, ciljeve i veru. Roditelji koji ne prate razvoj svoje dece nesvesno stalno žele da to budu njihova večita deca. U našoj sredini nije retkost da svoje odrasle potomke roditelji doživljavaju kao decu i u petoj deceniji života (Erić et al., 1997).

Goldner -Vukov i Baba-Milkić (1994) navode da više nego u bilo kojoj fazi životnog ciklusa porodice, u ovoj fazi je neophodno stalno pregovaranje između roditelja i adolescenta. Porodica treba da izdrži čitav niz promena, čime je njena stabilnost dovedena u pitanje. Menja se balans odgovornosti i moći. Raste odgovornost adolescenta za sopstvene postupke i odluke, što adolescentu otvara vrata za sve ravnopravniji dijalog sa roditeljima. Roditelji su sve manje „naredbodavci“, a sve više „konsultanti“ i sagovornici svoje dece.

Srna (1997a) navodi tipične probleme sa kojima se sreću roditelji adolescenata, a koji često vode ekstremnom ponašanju roditelja ne samo u vezi sa bliskošću, već i u vezi sa autoritetom. Roditeljima je teško da nađu pravu meru između dva ekstremna ponašanja: zadržavanje ranije bliskosti sa rizikom seksualizacije odnosa, ili potpunog distanciranja, sa rizikom agresivnog odbacivanja, o čemu je već bilo reči.

Kapor–Stanulović (1988) smatra da roditelj mlade osobe treba da nađe ravnotežu između protektivnog odnosa prema adolescentu, onda kada on zatraži

zaštitu i sigurnost, i odnosa prema njemu kao prema odrasloj osobi, sa svojim novim identitetom, potrebama, stremljenjima.

Ovde još jednom treba naglasiti mišljenje Zagorke Bradić (2005) da burne promene u adolescenciji mobilišu ranu anksioznost, naročito ako su rani strahovi ostali neprorađeni i nekontejnirani i da na ovaj način poremećena adolescentova osećanja u kojima dominira primitivna anksioznost zahtevaju ponovno kontejniranje. Ovo je proces sličan procesu kod tek rođenog deteta i neophodan je da roditelji ponovo emocionalno proživljavaju bolna osećanja adolescenta, dajući smisao njegovom iskustvu i pomažući mu da bolje razume samog sebe.

U zreloj, stabilnoj porodici spremnoj na promenu, sa jakom kohezijom i dobrim interpersonalnim odnosima, gde su komunikacije otvorene i direktne, a individualne razlike uvažene, gde se problemi i konflikti blagovremeno rešavaju, i gde se adolescent, pre svega oseća uvaženim i prihvaćenim, prerastanje deteta u status adolescenta neće izazvati burnije potrebe. Ova ista situacija je vrlo konfliktna kada je reč o nestabilnim porodicama, nespremnim za promenu i prilagođavanje i znatno ugrožava stabilnost svih članova porodice, uključujući i samog adolescenta (Erić et al., 1997).

Adolescentima je u porodici potrebna takva emocionalna klima u kojoj će moći što bolje da izraze sebe. Najvažnije je da porodica ne sputava individualnost mlade osobe, ali da istovremeno maksimalno doprinosi njenom moralnom i duhovnom oplemenjavanju. Za sve porodice i sve roditelje, najveći dokaz da su uspeli u svojoj roditeljskoj ulozi je uspešnost, zdravlje, i personalna stabilnost njihovih adolescenata (Erić et al., 1997).

Vršnjački i porodični odnosi u adolescenciji

Sticanje emocionalne autonomije u adolescenciji ne znači prekid emocionalne vezanosti za roditelje, već samo transformaciju ovih odnosa. Adolescenti mogu da razviju emocionalnu autonomiju u odnosu na roditelje, a da pri tome duboka vezanost za roditelje ostaje (Colins, 1990; Hil, Holmbeck, 1986; Steinberg, 1990, prema Muuss, 1996). Konflikt između želje za samostalnošću i duboke vezanosti za roditelje je jedno od osnovnih obeležja adolescencije i čest je izvor nepredvidivog i hirovitog ponašanja. Emocionalna autonomija se najbolje razvija pod uslovima u kojima roditelji ohrabruju emocionalnu bliskost sa njima samima, kao i sa vršnjacima i voljenom osobom.

Deca koja su loše razrešila krizu nepoverenja nasuprot poverenju, što je razvojni zadatak prve faze razvoja identiteta (u periodu odojčeta) i uslovljen je kvalitetom odnosa sa roditeljima, mogu imati teškoće sa krizama koje se događaju tokom celog života. Mogu biti neodlučni u uspostavljanju bliskih odnosa sa drugim ljudima, jer duboko u sebi nose strah da će ih drugi izneveriti kao što su to roditelji učinili (Erikson, 1976). Prema rezultatima istraživanja, deca sa sigurnim atačmentom su tokom odrastanja pokazivala bolju socijalnu kompetenciju i imala bolji kvalitet prijateljstava, bolji kontakt sa vršnjacima, više empatije i

kooperativnosti u kontaktu sa njima, manje neprijateljstva, izbegavanja kontakata, zavisnog ponašanja, nastojanja da budu u centru pažnje. Ova povezanost objašnjava se time što odnos između roditelja i deteta u ranom uzrastu predstavlja model kasnijih bliskih emocionalnih odnosa, na osnovu kog dete uči o reciprocitetu, formira sliku o sebi i o svetu kojiga okružuje, gradi samopouzdanje, poverenje i sposobnost samoregulacije emocija, što sve zajedno predstavlja vredan resurs u vršnjačkim odnosima (Slavković, 2020).

Blizak emocionalni odnos sa majkom, kao i sa vršnjacima, pokazao se kao dobar prediktor prosocijalnog ponašanja u longitudinalnoj studiji koja je rađena na uzorku adolescenata uzrasta 15-19 godina (Vagos & Carvalhais, 2020). Slične rezultate pokazala je i longitudinalna studija urađena na uzorku nešto mlađih ispitanika (prosečan uzrast 15 godina), ukazujući na to da su statistički značajni prediktori i agresije na adolescentnom uzrastu i prosocijalnog ponašanja bliski emocionalni odnosi sa roditeljima, ali i sa vršnjacima (Malonda et al., 2019).

U periodu između 9. i 14. godine uočava se transformacija u odnosima sa vršnjacima, od zajedničkog učešća u aktivnostima do međusobnog podržavanja i provere vlastite vrednosti. Na ovom uzrastu, vršnjaci dobijaju sve važniju ulogu u životu mlade osobe. Prijatelji, pri tome predstavljaju izvor prihvatanja i samopouzdanja (Opačić, 1995). Mnogi autori naglašavaju da je za razvoj identiteta neophodno labavljenje veza sa roditeljima i jačanje veza sa vršnjacima. Pri tome je često suprotstavljena uloga roditelja i vršnjaka (Hunter & Youniss, 1982; Youniss&Smollar, 1985; Rowllins & Holl, 1988, prema Opačiću, 1995).

U novije vreme uočljiva je tendencija da se odnosi sa vršnjacima tretiraju kao kompatibilni odnosima sa roditeljima (Opačić,1995). Normalna rezolucija edipovog kompleksa prema psihoanalitičarima podrazumeva postepeno prebacivanje interesovanja na vršnjake i osobe suprotnog pola, građenje heteroseksualnih veza i uspostavljanje novog kvaliteta odnosa sa roditeljima. Uticaj roditelja nije više tako jak kao ranije, ali još uvek igra značajnu ulogu u smislu pružanja podrške i sigurnosti. Vršnjaci i porodica imaju različitu, ali podjednako važnu funkciju u razvoju i socijalizaciji adolescenta. Citiraćemo neke studije koje potvrđuju ovo stanovište (Kapor–Stanulović, 1985).

Eperson (1964, prema Kapor–Stanulović, 1988) je utvrdio na osnovu intervjuisanja 7000 američkih adolescenata da bi im u 80% slučajeva bilo teže da podnesu neodobranje roditelja nego vršnjaka, da oni čak više obraćaju pažnju na neodobranje roditelja nego što to čine mlađa deca. Duvan i Edelson (Douvan i Adelson, 1966, prema Kapor–Stanulović, 1988) ispitujući adolescent uzrasta 14 i 16 godina nalaze da ovi mladi, najviše uvažavaju mišljenje svojih roditelja. Što se tiše religioznih i političkih ubeđenja, adolescenti ne samo da se ugledaju na svoje roditelje, već traže od njih savet po tim pitanjima. Može se reći da je vaspitni uticaj roditelja u navedenim oblastima vrlo izražen.

Nalazi ostalih studija su veoma slični. Majsner (Meissner, prema Kapor–Stanulović, 1988) nalazi da preko polovine subjekta uzrasta između 14 i 16 godina smatra da ih roditelji razumeju, velika većina je zadovoljna i srećna u svojoj

porodici i $\frac{3}{4}$ njih odobrava vaspitne postupke svojih roditelja. Nešto novije studije ukazuju na to da vršnjaci imaju veći uticaj na izbore koji nemaju dugoročan efekat na životne izbore i blagostanje adolescenta (muzika, odeća, medijske zvezde), dok roditelji imaju znatno veći uticaj kada je reč o izborima koji imaju dugoročan efekat na blagostanje mlade osobe (školski uspeh, zloupotreba supstanci, seksualni odnosi) (Wang et al., 2007).

Vukov (1994) smatra, da ukoliko grupa vršnjaka ima veći uticaj na adolescenta nego njegova porodica, to predstavlja signal poremećene relacije na nivou roditelj-dete i poremećaja u roditeljskom savezu. Iako adolescent u ovoj fazi razvoja najviše ulaze u svoje odnose u grupi vršnjaka, prema pomenutoj autorki porodica i dalje ostaje veoma bitna u njegovom razvoju, naročito u formiranju samopoštovanja. Odbacivanje adolescenta od strane roditelja ima daleko teže posledice u smislu razvijanja destruktivnog ponašanja i izbora grupe vršnjaka koja apsolutno prihvata, ali po svojim pravilima.

Istraživanje obavljeno na uzorku adolescenata uzrasta od 12 do 14 godina pokazalo je da adolescenti koji očitavaju odnose sa roditeljima kao previše restriktivne, u smislu da zabrane i ograničenja nisu blaži u odnosu na raniji uzrast, pokazuju znatno veću vezanost za vršnjake i pod većim su uticajem njihovog mišljenja. Takođe, adolescenti koji smatraju da su nedovoljno uključeni u donošenje odluka u porodici i da nije došlo do značajnog porasta učešća u donošenju odluka u odnosu na raniji uzrast, u znatno većoj meri traže savet od vršnjaka i pokazuju ekstremnu vezanost za njih (Fulgini & Eccles, 1993). Generalno, rezultati istraživanja ukazuju na značaj prilagođavanja odnosa između adolescenta i roditelja razvojnim promenama u adolescenciji, kako ne bi došlo do neselektivnog i nekritičkog vezivanja za vršnjačku grupu, koje može voditi brojnim razočarenjima i zloupotrebi nezrelosti mlade osobe i nedostatka životnog iskustva.

Novije studije ispituju interaktivno dejstvo podrške od strane vršnjaka i roditelja i ukazuju na to da adolescenti u periodu kada se osećaju podržanim od strane roditelja i vršnjaka, doživljavaju znatno veću socijalnu povezanost i osećaju se srećnijim. Sa druge strane, podrška od strane roditelja predstavlja protektivni faktor u periodima kada adolescent nema željenu podršku od strane vršnjaka. Generalno, novije studije ističu interaktivnu ulogu prijatelja i vršnjaka u blagostanju adolescenata, i neophodnost bliskih i podržavajućih odnosa u obe socijalne sfere, kako bi se mlada osoba osećala sigurno i socijalno povezano (Schacter & Margolin, 2019). Generalno, blizak odnos sa roditeljima predstavlja osnovnu bazu sigurnosti za mladu osobu, kao i sigurno utočište, kada na planu vršnjačkih odnosa ne ide sve u željenom pravcu, dok je bliskost i podrška od strane vršnjaka adolescentu neophodna jer predstavlja osnovu za njegovo osamostaljivanje, doživljaj socijalne kompetencije i sliku o svetu kao u osnovi sigurnom mestu. Neke studije čak upućuju na to da blizak odnos sa vršnjacima istog i suprotnog pola ima veći uticaj na formiranje emocionalne stabilnosti kod adolescenata u odnosu na odnos sa roditeljima (Hay & Ashman, 2010).

Na osnovu svega rečenog na prethodnim stranicama, možemo da zaključimo da je ključ pravilnog vaspitanja adolescentna fleksibilnost porodičnih granica, spremnost na promene i prilagođavanje razvojnim odlikama adolescenata, kao i promenama koje se događaju na socijalnom planu. Menjaju se porodična pravila, uloge, odnosi, a porodica prihvata nove značajne ličnosti, kao što su prijatelji tinejdžera, idoli, emotivni partneri. Uprkos nastalim promenama, porodica treba da uspostavi ravnotežu i napreduje u svom razvoju.

Na ovom putu, porodica se može susresti sa brojnim preprekama, kao što su problemi koje je eventualno iskusio sam roditelj u istom stadijumu razvoja, preterana krutost u stavovima, previsoki zahtevi, nemogućnost da roditelji prepoznaju potrebe adolescenta i na njih adekvatno odgovore, narcizam roditelja.

Mlada osoba dobija veći stepen slobode, srazmerno odgovornosti koju pokazuje prema sebi i drugima. Najbolje mogućnosti za razvoj adolescentu nude porodice spremne na promenu, sa jakim kohezijom i dobrim interpersonalnih odnosima, direktnom i otvorenom komunikacijom, koje poštuju razlike između svojih članova, u kojima se deca osećaju voljenim. Odnos između roditelja i deteta u ranom razvoju predstavlja model kasnijih bliskih emocionalnih odnosa, na osnovu koga dete formira sliku o sebi i svetu, uči kako da modulira emocije i kako da se suočava sa zahtevima socijalne sredine. U tom smislu, porodični odnosi i vaspitanje koje dete dobija od strane roditelja predstavljaju bazu i osnovni model svih kasnijih emocionalnih odnosa, uključujući prijateljske i partnerske.

I na adolescentnom uzrastu roditelji ostaju značajno važniji u odnosu na vršnjake, ukoliko je emocionalni odnos između roditelja i adolescenta topao i prihvatajući. U suprotnom, adolescent je sklon nekritičkom vezivanju za vršnjake i traženju bliskosti i zaštite u krugu vršnjaka koju nije mogao dobiti u krugu porodice, što nosi posebne rizike.

Za opšte blagostanje adolescenta neophodni su bliski odnosi kako se roditeljima, tako i sa vršnjacima, da bi se mlada osoba osećala sigurno. Izostanak bilo kog od dva navedena agensa socijalizacije može u značajnoj meri da oteža pravilan razvoj adolescenta. Vršnjaci i roditelji imaju komplementarnu ulogu u odrastanju mlade osobe. Roditelji predstavljaju sigurno utočište kada na planu vršnjačkih i drugih društvenih odnosa ne ide sve u željenom pravcu, dok vršnjaci predstavljaju socijalnu sferu u kojoj mlada osoba uči nove uloge, saznaje o svetu odraslih, traži novu vrstu egalitarne bliskosti.

Još jednom ćemo naglasiti dve ključne reči koje definišu dobro roditeljstvo i pravilno vaspitanje adolescenta, a to je adekvatan balans između podrške i osamostaljivanja. Kontrola i zahtevi predstavljaju instrumente kojima se balansira osamostaljivanje, na način da ono bude primereno mogućnostima adolescenta i on zaštićen od preteranih frustracija koje bi mogle da ugroze njegov razvoj. Svaki novi zahtev treba da bude izazov i podstrek za saznavanje i ovladavanje socijalnim okruženjem, taman toliki da su snage adolescenta dovoljne da ga savladaju, tako da uspeh hrani njegovo samopouzdanje i podstiče ga da savlada nove prepreke.

LITERATURA:

- Antonijević, R. (2013). *Opšta pedagogija*. Institut za pedagogiju i andragogiju
- Brađić, Z. (2005). Samoubilačko ponašanje mladih, pogled unutra. In V. Ćurčić (Ed.), *Unutrašnja i spoljašnja realnost adolescenata* (pp. 105–112). „Žarko Albulj“.
- Erić, L., Vučo, A., & Starčević, V. (1997). O identitetu. In L. Erić & V. Ćurčić (Eds.), *Adolescencija: Identitet, psihopatologija, psihoterapija* (pp. 11–16). KBC „Dr Dragiša Mišović“; „Žarko Albulj“
- Erikson, E.H. (1976). *Omladina, kriza, identifikacija*. Pobjeda.
- Fuligni, A. J., & Eccles, J. S. (1993). Perceived parent-child relationships and early adolescents' orientation toward peers. *Developmental Psychology*, 29(4), 622–632. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.29.4.622>
- Hay, I., & Ashman, A. F. (2003). The Development of Adolescents' Emotional Stability and General Self-Concept: The interplay of parents, peers, and gender. *International Journal of Disability, Development and Education*, 50(1), 77–91. <https://doi.org/10.1080/1034912032000053359>
- Kapor-Stanulović, N. (1985). *Psihologija roditeljstva*. Nolit
- Kapor-Stanulović, N. (1988). *Na putu ka odraslosti: Psihički razvoj i psihosocijalni aspekti zdravlja mladih*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Košiček, M. (1983). *Antiroditelji*. Svjetlost
- Kovačević, D. (1997). Specifičnosti socijalnog funkcionisanja adolescenta. In V. Ćurčić (Ed.), *Adolescencija kontinuitet i/ili diskontinuitet u razvoju* (pp. 109–116). KBC 'Dr Dragiša Mišović'
- Kovačević, D. (2004). Adolescent-šok za porodicu i kako ga prevazići. In V. Ćurčić (Ed.), *Traganje za smislom—Izazovi i rizici adolescencije* (p. 32-40). Žarko Albulj.
- Malonda, E., Llorca, A., Mesurado, B., Samper, P., & Mestre, M. V. (2019). Parents or Peers? Predictors of Prosocial Behavior and Aggression: A Longitudinal Study. *Frontiers in Psychology*, 10, 2379. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02379>
- Muuss, R. E. H., Velder, E., & Porton, H. (1996). *Theories of adolescence* (6th ed). McGraw-Hill.
- Opačić, G. (1995). *Ličnost u socijalnom ogledalu*. Institut za pedagoška istraživanja.
- Rusby, J. C., Light, J. M., Crowley, R., & Westling, E. (2018). Influence of parent–youth relationship, parental monitoring, and parent substance use on adolescent substance use onset. *Journal of Family Psychology*, 32(3), 310–320. <https://doi.org/10.1037/fam0000350>

Schacter, H. L., & Margolin, G. (2019). The interplay of friends and parents in adolescents' daily lives: Towards a dynamic view of social support. *Social Development, 28*(3), 708–724. <https://doi.org/10.1111/sode.12363>

Slavković, A. (2020). Rani atačment i vršnjački odnosi. *Pregled: Časopis Za Društvena Pitanja, 61*(3), 103–118.

Srna, J. (1997a). *Biti ili ne biti: Studija samoubilaštva mladih*. Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta, Izdavačko preduzeće "Žarko Albulj".

Srna, J. (1997b). Normalno i patološko u adolescentnoj porodici. In V. Ćurčić (Ed.), *Adolescencija: Revolucija i evolucija u razvoju* (pp. 89–99). KBC „Dr. Dragiša Mišović“; „Žarko Albulj“.

Vagos, P., & Carvalhais, L. (2020). The Impact of Adolescents' Attachment to Peers and Parents on Aggressive and Prosocial Behavior: A Short-Term Longitudinal Study. *Frontiers in Psychology, 11*, 592144. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.592144>

Wang, A., Peterson, G. W., & Morphey, L. K. (2007). Who Is More Important for Early Adolescents' Developmental Choices?: Peers or Parents? *Marriage & Family Review, 42*(2), 95–122. https://doi.org/10.1300/J002v42n02_06

Голднер-Вуков, М., & Баба Милкић, Н. (1994). Породица и зависност од дрога. In *Путеви и странпутице породице: Породица и млади* (p. 16-24). Култура.

RAISING ADOLESCENTS IN THE FAMILY

Ana R. Slavkovic¹

Abstract: The aim of this paper is to explain the characteristics of a family with adolescent member, what distinguishes it from the previous developmental stage of the family, as well as what model of upbringing facilitates and what model complicates the development of adolescents and their entry into the world of adults. The author explains what is the key to the proper upbringing of adolescents in the family, what are the obstacles along the way, what characteristics of the family offer the best opportunities for the adolescent for proper development. The relationship between parent and child in early development is a model of later close emotional relationships, by which the child forms an image of himself and the world, learns how to modulate emotions, how to cope with the demands of the environment. Based on the results of the research, the author concludes that even in adolescence, parents remain significantly more important in relation to the peer group, if the relationship between adolescents and parents is close. The author concludes that the general well-being of adolescents requires close emotional relationships with both parents and peers, and the absence of any of these two socialization factors can significantly hinder the proper development of adolescents. The two key words that define good parenting and proper adolescent upbringing are an adequate balance between support and independence.

Key words: adolescence, upbringing, family

Примљен: 03.03.2022.

Прихваћен: 04.04.2022.

¹ psihologija.ana@gmail.com, University of Novi Sad, Faculty of Philosophy

ИНФОРМАЦИОНО-КОМУНИКАЦИОНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ У РЕАЛНОМ ПРОГРАМУ ВРТИЋА

Ивана С. Тасић¹ Слађана М. Распоповић²

Сажетак: Развој информационо-комуникационих технологија (ИКТ) и стална веза са интернетом, омогућава квалитетније извођење активности у предшколском установама, базираним на новим образовним интерактивним програмима. У раду је сагледано на који начин ИКТ као средство васпитно-образовног рада, има позитивне ефекте на развој детета у реалном програму вртића. Аутори рада су на интернету тражили бесплатне ресурсе, који се могу применити у функцији подизања квалитета васпитно-образовног рада. Користећи неке од пронађених ресурса, аутори рада су самостално обликовали садржаје за развој појмова о инсектима и дивљим животињама, који се по њиховом мишљењу, могу применити на одређени начин, ради унапређивања и осавремењавања праксе у складу са принципима програма предшколског васпитања и образовања- Године узлета.

Кључне речи: Информационо-комуникациона технологија, предшколско дете, дигиталне технологије, реални програм, вртић.

УВОД

Познавање и коришћење информациононих технологија у савременом свету представља један од основних елемената писмености и културе сваког човека. Опремање вртића савременом рачунарском опремом и информатичко описмењавање, је један од приоритета реформе образовног система. Нове технологије, уколико се на адекватан начин интегришу и користе у васпитно-образовном раду, су мултифункционалне.

Деца се од најранијих узраста сусрећу са информационо-комуникационом технологијом (у даљем тексту: ИКТ) и имају искуства са

¹ tasicivana1703@gmail.com, Предшколска установа "11. април", Нови Београд

² sladjanaraspovic82@gmail.com Предшколска установа "Полетарац", Баточина

њеним коришћењем. Развој реалног програма се заснива на принципу животности, а процес учења на искуству и интересовању деце. ИКТ својим звучним и видео ефектима заокупља пажњу деце, она су мотивисана да активно учествују у активностима а тиме и у свом развоју и учењу. Није довољно да деца само манипулишу средствима ИКТ-а и да то утиче позитивно на њихов развој. Овакав облик примене технологије ће негативно утицати на дечји развој (когнитивни, емоционално-социјални, физички, развој говора и комуникације).

Какав је став према дигиталној технологији у васпитно-образовном раду у предшколској установи васпитача и родитеља? Које су добити за дете од примене ИКТ-а у развијању реалног програма? На који начин, када и како треба употребљавати дигиталну технологију? У овом раду трагало се за одговорима на постављена питања, при чему су дати неки примери позитивне примене ИКТ-а у раду са децом предшколског узраста.

ПЕДАГОШКИ ЕФЕКТИ ПРИМЕНЕ ИНФОРМАЦИОНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ

На неопходност интеграције дигиталних технологија у васпитно-образовном раду, као допунског дидактичког средства, показује истраживање реализовано у вртићима у Београду и Лозници. Резултати су показали да више од половине васпитача сматра да је рачунар деци потребан и да могу да користе интернет уз надзор и контролу, у простору где су и одрасли. Умерено коришћење рачунара за садржаје који су критички сагледани (педагошки, психолошки, дидактички и методички), има позитивне ефекте на развој, само ако је дигитална технологија помоћно дидактичко средство (Anđelić & Milosavljević, 2007).

Истраживање спроведено у Новом Бечеју и Кикинди, је показало да већина васпитача користи понекад компјутер, интернет и тв програме за припрему и реализацију активности. Највећи број васпитача користи рачунар и интернет за усавршавање. Телефон и телевизор васпитачи понекад употребљавају за информисање о иновацијама. Овакви резултати показују да се телефон и даље схвата као средство за комуникацију (Mesaroš Živkov и др., 2019), и упућују на то да и васпитачи треба да мењају став према ИКТ-у, што ће утицати на њихов истраживачки дух, са циљем примене дигиталне технологије у раду са децом предшколског узраста.

У предшколским установама у Србији, спроведено је истраживање о активностима деце од 4 до 6 год. на компјутерима, таблетима и паметним телефонима. Резултати показују да наведене уређаје деца доживљавају као играчку, користе их за играње игрица, гледање цртаних филмова и слушање музике, јер их врло мали број користи за учење слова или математику. Однос деце према ИКТ-у треба мењати и настојати да их деца доживе као средства за учење и то кроз вртиће, где ће се родитељима представљати конкретни садржаји који су адекватни за децу предшколског узраста (Janković др., 2019).

Један од принципа развоја програма је животност, активности смислене за дете, јер се надовезују на његова искуства (*Године узлета: основе програма предшколског васпитања и образовања*, 2019). Истраживања су показала да дете има искуства и интересовање за ИКТ, па васпитачи треба да их користе непосредно у раду са децом. Уз надзор при коришћењу интернета, ограничену игру на рачунару, таблету или телефону, који су у соби васпитне групе, као помоћна средства у реализацији васпитно-образовних активности, оствариће се позитиван утицај на развој предшколског детета.

Применом ИКТ-а у васпитно-образовном раду, деца показују више интересовања за активности а садржаје доживљавају са више чула. ИКТ је средство које позитивно утиче на дечји развој само ако садржаји задовољавају критеријуме (да пажњу детета ништа не омета док се бави задацима, да оно чиме се бави буде смислено за њега, да омогућава социјалну интеракцију у току активности и да му омогућује да самостално истражује), користи се умерено, под надзором и смислено (Kuzmanović i dr., 2019). Учење употребом дигиталне технологије има смисла само ако одговара циљевима васпитања и образовања (Kuzmanović i dr., 2019), пружа подршку добробити деце (личну, делатну и социјалну) и развија дигиталне компетенције за целоживотно учење (*Године узлета: основе програма предшколског васпитања и образовања*, 2019).

Од примене ИКТ-а у планираним ситуацијама учења, имају користи и деца и васпитачи. Добити за дете употребом ИКТ-а у реалном програму вртића су: развијање креативности, учење и стицање вештина о информационим технологијама; развој критичког мишљења; вештине решавања проблема; стицање знања из математике, науке, језика; тимски рад; коришћење образовних ресурса, програма, апликација; виртуелна посета музејима; комуникација са другима ступањем у односе кроз размену или коришћење садржаја применом ИКТ-а; забава и игра (Kuzmanović i dr., 2019); осамостаљивање у учењу, учење истраживањем и темпом који детету одговара, примењивање стечених знања, пријатно окружење за учење, мотивисаност (Ristić & Mandić, 2019). Васпитач употребом дигиталних технологија добија могућности да: размењује информације са родитељима, колегама, стручним сарадницима, локалном заједницом; планира, прати, документује и проналази материјале потребне за активности учења и игре; стручно се усавршава (Kuzmanović i dr., 2019); организује садржаје који су занимљивији и динамичнији, добија повратну информацију о свом раду на основу нивоа развијених појмова и способности деце, спроводи принцип индивидуализације, представља садржаје холистички, примењује принцип очигледности, за краће време припрема активност, чува садржаје који су му увек доступни (Mandić & Ristić, 2017).

Један од примера могућности коришћења ИКТ-а је употребом апликације у оквиру програмског језика Max/MSP/Jitter за креирање музике путем боја. Дете употребом ИКТ-а доживљава музику кроз спектар боја.

Оваква игра има позитивне педагошке ефекте на развој маште, естетски укус, процењивање и стваралачко решавање проблема а могућност коришћења гласа је повезује и са утицајем на развој говора. „Сама музика на тај начин постаје интегрисана у опште животно искуство детета, а оно што је најважније јесте да она постаје лако доступна и предмет игре.“ (Matović & Vetnić, 2020, стр. 38–39)

У предшколској установи интернет може да се употреби за васпитно-образовни рад на даљину путем партнерства са родитељима. Оваква организација рада укључује сву децу, на истој или различитој локацији, која приступају садржају учења, изворима сазнања, у различито време. Ту се јавља проблем дигиталног јаза који онемогућава исти квалитет приступа технологијама и садржајима који су предвиђени приликом обраде неког појма. Васпитач мора да сагледа могућности приступачности деце како не би дошло до искључења деце из осетљивих категорија. Сва деца су индивидуе различите по искуствима, предзнањима, стилевима учења, заинтересованости за различите садржаје. Учење на даљину омогућава индивидуални приступ деци и омогућава деци избор када, како и колико дуго ће се бавити садржајима (Ristić & Mandić, 2017).

Облик учења на даљину су и дигиталне игре. У дигиталним играма се учи откривањем, прилагођене су потребама, интересовањима и искуствима играча, дају тренутни ефекат наученог кроз резултат који је остварен у игри. Основни циљ игре је да мотивише дете да је игра а добити су знања, ставови, вештине. Добро одабрана дигитална игра развија спретност, издржљивост, креативност, математичко мишљење, знање, схватање других, координацију ока и руку, фину моторику руке, задовољство победе, сарадњу, тимски рад, критичко размишљање, памћење, речник (Ristić & Mandić, 2017). Али, дигитална игра је позитивна средина за учење само ако задовољава критеријуме: јасан циљ игре, дизајн игре је једноставан, захтеви су доследни различите тежине од једноставних ка сложеним, учи дете правилима и стратегијама, награђује постојеће знање, омогућава да се праве паузе па да се настави са истог места, подржава родну једнакост и различитост (Kuzmanović i dr., 2019).

У литератури постоји више модела мешовитог учења, а два модела, је по мишљењу аутора рада, могуће применити у развијању реалног програма вртића. Модел ротационе станице (комбинација метода и облика рада са бар једним обликом он-лине учења) и обрнута учионица (он-лине испорука садржаја и интеракција у установи) (Ristić & Mandić, 2017). Први модел се може применити тако што би једна група учила применом дигиталне технологије, друга група у планираним ситуацијама учења, трећа у игри па се онда мењају. Обрнута учионица: после испланираних вођених ситуација, васпитач снима видео садржај или га преузима са интернета, обрађује га и прослеђује он-лине, деца одгледани садржај представљају цртежом, (програмима за цртање или средствима за визуелно изражавање), прослеђују радове дигиталним технологијама васпитачу или доносе радове у вртић и представљају их другарима.

РИЗИЦИ УПОТРЕБЕ ИНТЕРНЕТА

У литератури се налазе мишљења да телевизија, интернет, филмови, мрежа мобилних телефона развија егоисте, људе који нису слободни (али мисле да јесу) и индивидуалисте, особе које живе одвојене од других, немају развијену критичност за садржаје који су доступни на интернету (Difur, prema Mandić & Ristić, 2018). С друге стране коришћење интернета повећава интересовања и социјализацију и не мења програме образовања (Rečitski i Giter, prema Mandić & Ristić, 2018). Утицаји интернета (позитивни или негативни), зависе од спремности родитеља да преузму одговорност и заштите децу од негативних утицаја ИКТ-а (Mandić & Ristić, 2018).

Једно од знања које треба да поседују васпитачи, родитељи и деца су знања о опасности које се јављају при коришћењу дигиталних технологија. Сви ризици њихове употребе су разврстани у групе: узнемиравајући и страشان садржај, контактирање са другима који могу да нас угрозе и узнемире и лично понашање које може да угрози нас саме или чланове наше породице (Kuzmanović i dr, 2019). Врсте дигиталних ризика су на три нивоа: дете као прималац, учесник и актер (Ristić & Mandić, 2017). Ако су одрасли свесни опасности интернета и препознају потенцијалне опасности онда упоредо и децу упућују на њих кроз примену ИКТ-а. Дигитални водич „Деца и интернет-паметно од почетка“ поседује цртане филмове о безбедној употреби интернета за децу предшколског узраста.¹

ПОРТАЛИ КОЈИ МОГУ ДА ОБОГАТЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНИ РАД

Образовни портали пружају помоћ васпитачима који желе да се стално усавршавају и пронађу садржаје којима ће осавременили своју праксу. Садржаје (сlike, текстове, фотографије, идеје из праксе, мултимедијалне садржаје) треба проценити са аспекта методичке ваљаности и истинитости. Поузданост се процењује на основу тога ко су аутори сајта, потпуност библиографских података, везе са поузданим страницама и датумима ажурирања а методичка ваљаност садржаја у односу на усклађеност са циљевима, узрастом деце, савременим методичким сазнањима и препорукама истакнутих установа (Mandić & Ristić, 2018). „Пре преузимања, измене и презентације неког ауторског дела, у било које сврхе и на било ком медију, потребно је да проверимо ауторска права и услове коришћења.“ (Ristić & Mandić, 2017, стр. 181) И ако васпитачи не користе садржаје у комерцијалне сврхе већ за унапређивање васпитно-образовног рада, потребно је проверити да ли су садржаји заштићени ауторским или другим сродним правима. Многи садржаји су регулисани ЦЦ ознакама, на основу којих је утврђено под којим условима се може користити ауторско дело у образовне сврхе (Ristić & Mandić, 2017).

¹ Доступно на: <https://digitalni-vodic.ucpd.rs/crtani-filmovi/>

На интернету се налазе странице које су намењене образовању и у складу су скоро са свим принципима методичке ваљаности и поузданости. Има страница на којима васпитачи могу да се упознају кроз реализована истраживања са иновативним методама учења, предлозима и упутствима примене дигиталних алата (за креирање и обраду видео записа, упитника, презентација, сарадњу и дељење са другима), примерима добре праксе, стандардима квалитета рада установе, законима, правилницима, програмима стручних усавршавања.¹ Пример за стручно усавршавање је Центар за интерактивну педагогију- ЦИП, где се могу наћи видео обуке о више тема које ће допринети развоју и унапређивању васпитно-образовне праксе. Једна од обука је „Дигитални алати у функцији професионалног развоја“.²

Слушањем прича и бајки које причају глумци, у серијалу прича за децу „Причам ти причу“³ или гледањем деље представе позоришта Пинокио⁴, пружа се подршка делатној (овладавање различитим видовима комуникације и функцијама говора), социјалној (развијање моралних норми) и личној (развијање самосталности, самопоштовања) добробити детета. Пружање подршке социјалној добробити, се остварује развијањем свести о повезаности људи и околине, бриге за животну средину и развијања проактивног односа према окружењу (*Године узлета: основе програма предшколског васпитања и образовања*, 2019), у чему могу да помогну разни сајтови, као што су: NASA где се налазе садржаји о планетама али и линкови који садрже ресурсе о другим темама из природе (клими, загађењу, годишњим добима, времену) и то у делу за васпитаче, прилагођено деци предшколског узраста⁵. На интернет страници Зоолошког врта су садржаји о дивљим животињама⁶. На многим порталима се могу пронаћи математичке игре (али мали број је за децу предшколског узраста), радни листови за развој математичких појмова, идеје за развој стваралачког математичког мишљења.⁷

Бесплатан софтер Tux Paint⁸ за цртање је једноставан, са занимљивим звучним ефектима и маскотом из цртаних филмова која води децу кроз игру и стваралачко изражавање. Деца имају празан екран тј. платно и понуђене алате за изражавање и наравно брисање.

¹ Видети детаљније на: <http://www.oecd.org/education/ceeri> ; <https://zuov.gov.rs/>; <https://www.portal.edu.rs/kategorija/aktuelno/prosvetne-institucije/zavod-za-vrednovanje-kvaliteta-obrazovanja-i-vaspitanja/>; https://ecec.mpn.gov.rs/?page_id=2912; <http://vaspitacice.rs/>; https://ecec.mpn.gov.rs/?page_id=2912).

²Доступно на: <https://ecec.mpn.gov.rs>

³ Доступно на: <https://www.pozoristemladih.co.rs/>

⁴ Доступно на: <https://youtu.be/5z1FWrPYaUg>

⁵ Видети детаљније на: <https://www.nasa.gov/blackholefriday>

⁶ Видети детаљније на: <http://www.beozoovrt.rs/>

⁷Видети детаљније на: <https://www.arcademics.com/games> ; <https://sites.google.com/site/pitagorac/> ; <https://www.mathsisfun.com>.

⁸ Доступно на: <http://www.educational-freeware.com/freeware/tux-paint.aspx>

Веб-портал Boowa & Kwala¹ садржи преко 800 игара које су разврстане у 16 група, и то на: бојанке, смешне игре, геометријске облике, разлике, меморије, кување, класификовање, лавиринте, слагалице, ухвати ме, облачење и жмурке. Пре њихове употребе у реалном програму вртића, морамо критички да сагледамо и видимо да ли задовољавају основне критеријуме за примену у раду са децом. Критичким сагледавањем неких садржаја овог портала закључујемо да је интерфејс једноставан, лак за сналажење, лепог изгледа. Игре су на енглеском и француском језику, што отежава њихову употребу када се задаци задају у игри говором. Васпитач онда бира игре које имају писана упутства и саопштава их пре самог почетка игре што сужава круг игара које се могу употребити. Неке од игара су усклађене са васпитно-образовним радом и оним шта деца треба да усвоје. Трајање игара одговарају потребама деце и расположивим временом које имамо за неку област. Усклађене су узрасту деце, њиховим интересовањима и потребама.

Веб портал BrainPOP² на почетној страни има занимљиве илустрације којима су представљене теме. Теме су класификоване у под теме. Свака тема садржи колекцију материјала за помоћ у раду, планове предавања, савете као и видео запис и подршку видео записа. Може се изабрати глумац који ће глумити у цртаном филму а онда се одгледа видео запис. Након тога кроз делове о цртању, прављењу мапа, прављењу скечева, описивању и трагању за информацијама и провери знања квизовима се разрађује одређена тема. Овај портал је намењен деци од 3 разреда основне школе и одраслима као помоћ организовању наставе. Садржаји који су доступни бесплатно су ограничени. Постоји део који је намењен васпитачима као предлог садржаја активности. Сви ти понуђени садржаји нас упућују на начине обраде неког садржаја. Средства о садржајима која се направе могу се штампати. Има и образовних једноставних игрица за предшколску децу.

Teach-nology³ је бесплатан сајт који садржи радне листове који се могу штампати. У ресурсима за наставнике су многи алати којима се могу правити радни листови, образовне игре и веб-сајтови, алат за израду укрштеница, стручно усавршавање. Сви садржаји су подељени на радне листове, план лекција и ресурсе за наставнике. Радни листови су представљени по математичким областима и од најједноставнијих задатака ка сложенијим. Једноставни задаци прилагођени су предшколском узрасту.

На интернету постоји много дечјих портала из којих се могу користити садржаји у реалном програму вртића. Време игре⁴ садржи ресурсе предлога за развој способности решавања проблема, говора и драмског изражавања, креативности, истраживања о културној баштини, препознавању и

¹Доступно на: <http://boowakwala.uptoten.com/kids/boowakwala-games.html>

²Доступно на: <https://www.brainpop.com>

³Доступно на: <https://www.teach-nology.com/>

⁴ Видети детаљније на: <http://vremeigre.com/>

класификовању разних појмова. Дечји сајт Јуху¹ има ресурсе за развој координације око рука, fine моторике руке, развој говора, увиђање сличности и разлика, когнитивни развој, развој појмова из математике и то је све подржано ликовима из цртаних филмова што заокупља дечју пажњу.

Веб алати су друштвени алати једноставни за употребу. Могу се поделити у девет група: алати за сарадњу, размену медија, комуникацију, креативно учење, израду материјала за учење, алати који замењују стандардне десктоп-апликације, за вредновање знања, управљањем учења на даљину и за друштвене ознаке (Ristić & Mandić, 2017). Вебциклопедија² је портал на српском језику где су обједињени алати разврстани у седамнаест група. Сваки алат има превод, објашњење како се користи и дате могућности за његово коришћење у образовању. Завод за унапређење васпитања и образовања у делу национални образовни портал садржи алате за учење на даљину, разврстане по могућностима примене (бесплатни ресурси музике, фотографија, алати за дељење и сарадњу и др.) са упутствима за коришћење³. Наведене странице на интернету су само места за истраживање васпитача о могућностима примене ИКТ-а у функцији обогаћивања васпитно-образовног рада.

ПРЕДЛОГ МАТЕРИЈАЛА ЗА ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНИ РАД

Када је тема/пројекат о инсектима или дивљим животињама, деца се поред других средстава и материјала могу о њима упознати истражујући уз помоћ ИКТ-а. Пружање подршке добробити истраживањем уз помоћ ИКТ-а о инсектима и дивљим животињама, деца уче и о дигиталној технологији и могућностима њене примене. Описани начини на које се могу обликовати садржаји на тему инсеката и дивљих животиња, се могу користити по мешовитим моделима обрнуте учионице и ротационе станице.

Упознавање са инсектима је кроз презентације о појединим инсектима док је играма за систематизацију појма обухваћено неколико инсеката, са којима се дете сусреће. Са бубамаром могу да се упознају мултимедијалном презентацијом, која је направљена алатом Thinglik, којој деца приступају кући⁴. Лептире деца упознају презентацијом обликованом алатом Prezi⁵, а са причом „Пчела“ се упознају видео материјалом који је обликован софтвером Movie Maker⁶. Меморија⁷ и спајање парова⁸ са ликовима из прича које су

¹ Видети детаљније на: <https://www.123juhu.com/index.php>

² Видети детаљније на: <http://vebciklopedija.zajednicaucenja.edu.rs/>

³ Видети детаљније на: <https://zuov.gov.rs/o-zavodu/>

⁴ Доступно на: <https://www.thinglink.com/mediacard/1390058809208078337>

⁵ Доступно на: <https://prezi.com/view/VJpZmABfxauAPOFVNm3G/>

⁶ Доступно на: <https://www.youtube.com/watch?v=UMtwNyQd7I8>

⁷ Доступно на: <https://learningapps.org/watch?v=p168syhc20>

⁸ Доступно на: <https://learningapps.org/watch?v=passziq0k20>

слушане (уз помоћ ИКТ-а или говором), омогућују да деца добијају тренутну повратну информацију о ликовима из прича, на забаван начин кроз игру. Скривалица са питањима о инсектима је оформљена у PowerPoint-у.

Са дивљим животињама се деца могу упознавати путем презентације у PowerPoint-у, са изгледом и основним карактеристикама: слона, мајмуна, лава, жирафе, тигра, лисице, вука, јелена, веверице, нилског коња, зеца и медведа. Ови садржаји са дететом заједно прегледају одрасли (родитељи, васпитачи) јер наведене одлике животиња треба прочитати, што омогућава да се ступа у односе. Квизом направљеним алатом Learnig apss¹ који захтева помоћ неког ко зна да чита како би детету прочитао питања, што упућује дете да ступа у односе или слагалицом у којој треба да открије дивљу животињу која је сакривена обликованом алатом JigSaw Planet². Асоцијација је оформљена у PowerPoint-у, где на коначно решење-дивље животиње, треба децу да асоцирају вук, лав, слон и лисица.

ЗАКЉУЧАК

Кроз свакодневно преиспитивање успешности реализованих активности, васпитачи промишљају како да повећају ефикасност васпитно-образовног рада приликом развијања реалног програма. Интернет поседује бројне ресурсе за унапређивање праксе а примена ИКТ-а, као једно од средстава васпитно-образовног рада, омогућује учење кроз игру. Формирањем садржаја у облик игре, деца самостално у складу са својим потребама и интересовањима уче, стичу вештине и умења за целоживотно учење. Учећи деца стичу и вештине употребе ИКТ-а, а само знање о дигиталним технологијама даје сигурно и самопоуздано њихово коришћење.

Дигитална технологија омогућује стварање стимулативне средине и утиче позитивно на развој деце само уколико се примењује умерено, смислено, интерактивно и безбедно за децу. Васпитачи су ти који треба да развијају код родитеља и деце однос према ИКТ-у као средству за учење, јер ће у будућности бити незамисливо да човек не поседује компетенције о њима. Како деца од малена имају искуства у њиховом коришћењу треба развити њихову употребу још у предшколском периоду на начин који ће допринети учењу.

¹ Доступно на: <https://learningapps.org/watch?v=puy2x1yat20>

² Доступно на: <https://www.jigsawplanet.com/?rc=play&pid=3cfe1d7f6578>

- Године узлета: Основе програма предшколског васпитања и образовања.* (2019). Министарство просвете, науке и технолошког развоја.
- Кузмановић, Д., Златаровић, В., Анђелковић, Н., & Жунић-Цицварић, Ј. (2019). *Деца у дигиталном добу: Водич за безбедно и конструктивно коришћење дигиталне технологије и интернета.* Ужички центар за права детета. https://www.unicef.org/serbia/media/10366/file/Deca_u_digitalnom_dobu.pdf
- Anđelić, S., & Milosavljević, G. (2007). Nove informacione tehnologije u obrazovanju dece. *Šesti međunarodni naučno-stručni simpozijum Infoteh - Jahorina, 6 Ref. E-IV-8*, 494–498. <https://infoteh.etf.ues.rs.ba/zbornik/2007/radovi/E-IV/E-IV-8.doc>
- Janković, B., Nikolić, M., Vukonjanski, J., & Terek, E. (2019). Aktivnosti predškolskog deteta na kompjuterima i mobilnim uređajima. *Pedagoška stvarnost*, 65(1), 3–20. <https://doi.org/10.19090/ps.2019.1.3-20>
- Mandić, D., & Ristić, M. (2018). *Evropski standardi informatičkih kompetencija.* Učiteljski fakultet.
- Matović, M., & Vetnić, N. (2020). IT tehnologije u razvoju muzičke pismenosti deteta predškolskog uzrasta. *Pedagoška stvarnost*, 66(1), 28–41. <https://doi.org/10.19090/ps.2020.1.28-41>
- Mesaroš Živkov, A., Mićević Karanović, J., Pavlov, S., & Brkljač, T. (2019). Digitalni mediji i didaktičke inovacije u radu vaspitača. *Pedagoška stvarnost*, 65(1), 31–44. <https://doi.org/10.19090/ps.2019.1.31-44>
- Ristić, M., & Mandić, D. (2017). *Obrazovanje na daljinu.* Učiteljski fakultet.

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE REAL KINDERGARTEN PROGRAM

Ivana S. Tasić¹ Slađana M. Raspopović²

Abstract: The development of information and communication technologies (ICT) and constant connection with the Internet, enables better performance of activities in preschool institutions, based on new educational interactive programs. The paper examines the way in which ICT as a means of educational work has positive effects on child development in the real kindergarten program. The authors of the paper searched the Internet for free resources, which can be used in the function of raising the quality of educational work. Using some of the found resources, the authors independently designed content for the development of concepts about insects and wild animals, which in their opinion, can be applied in a certain way, to improve and modernize practice in accordance with the principles of preschool education.

Keywords: information and communication technologies, preschool child, digital technologies, real program, kindergarten.

Примљен: 20.03.2022.

Прихваћен: 04.04.2022.

¹ tasicivana1703@gmail.com, Preschool Institution "11 April", New Belgrade

² sladjanaraspopovic82@gmail.com Preschool Institution "Poletarac", Batočina

СИНТЕЗЕ- УПУТСТВО ЗА ПРИПРЕМУ РАДОВА

Часопис објављује оригиналне радове из области педагогије, књижевности, језика и културе, као и сродних дисциплина. Радови који су већ објављени *или* понуђени за објављивање у некој другој публикацији не могу бити прихваћени. Ако је рад био изложен на научном скупу, под истим или сличним насловом, податак о томе треба да буде наведен у посебној напомени при дну прве странице чланка.

Радови се објављују на српском језику, ћирилицом или енглеском, руском и француском. Укупан број речи у раду не треба прећи 5000.

Рад се пише на страници величине А5 14,8 x 21 cm, са маргинама: 1,2 cm горе, доле, лево и десно и простором за коричење 0,8 cm. Шаблон Word документа са свим поставкама могуће је преузети са странице <http://vaspks.edu.rs/index.php/skola/izdavacka-delatnost/sinteze>

Рад треба да има следеће елементе: а) наслов, б) име, средње слово и презиме аутора; назив установе у којој је аутор запослен, в) сажетак, г) кључне речи, д) текст рада, њ) литературу и изворе, е) резиме, ж) прилоге.

Наслов рада штампа се на средини странице, фонт Times New Roman 12, великим словима, простор испред и иза параграфа 20 pt (стил naslov).

Име, средње слово и презиме аутора у студијама и чланцима штампа се испод наслова по средини странице, фонт Times New Roman величине 11 искошен а у приказима на крају рад уз десну маргину курзивом, простор испред параграфа 16 pt а иза 24 pt (стил autori). Адреса електронске поште, назив и седиште установе у којој је аутор запослен наводе се у фусноти, која је везана за презиме аутора (нпр. autor@fil.ac.rs, Универзитет у Београду, Филолошки факултет). Ако је аутора више, мора се назначити из које установе потиче сваки од наведених аутора. Функција и звање аутора се не наводе. Назив и број пројекта, односно назив програма у оквиру кога је чланак настао, као и назив институције која је финансирала пројекат или програм наводи се у посебној фусноти, која је двема звездицама везана за назив установе у којој је аутор запослен.

У сажетку, који треба да буде на језику на коме је написан и рад, треба језгровито представити проблем, циљ, методологију и резултате приказаног научног истраживања.

Сажетак треба да има између 100 и 250 речи (испод аутора рада) штампа се фонтом Times New Roman 10, поравнање са обе стране странице, први ред увучен 1,25 cm, простор иза параграфа 10 pt, (стил sažetak).

Кључне речи (пет одредница), дају се на језику на којем су написани сажетак и текст. Наводе се испод сажетка, са ознаком Кључне речи, штампа се фонтом Times New Roman 10, поравнање са обе стране странице, први ред увучен 1,25 cm, простор испред параграфа 6 pt а иза параграфа 12 pt, (стил Кључне речи).

Наслов рада пише се великим словима фонтом Times New Roman 12, поравнање по средини стране странице, простор испред параграфа и иза параграфа 20 pt, (стил naslov).

Наслов другог нивоа пише се великим словима, фонтом Times New Roman 10 поравнање по средини стране странице, простор испред параграфа 18 pt а иза параграфа 12 pt, (стил naslov2).

Текст се пише фонтом Times New Roman 11, поравнање са обе стране странице, први ред увучен 1 cm, простор иза параграфа 3pt, (стил tekst).

Прилози којима је илустровано научно излагање (табеларни и графички прикази, факсимили, слике и сл.) обележавају се римским цифрама (стил tekst).

Наслови посебних публикација (монографија, зборника, часописа, речника и сл.) који се помињу у тексту рада наводе се курзивом на језику и писму на којем је публикација чији се наслов наводи објављена, било да је реч о оригиналу или о преводу.

При навођењу цитата у тексту рада, пожељно је да то буде према изворном тексту (оригиналу) и писму. Уколико се наводи цитат из преведеног рада, треба у одговарајућој фусноти навести библиографске податке о оригиналу.

Страна имена пишу се у оригиналу. Уколико аутор сматра да би било пожељно, може користити и транскрибовано име, с тим што приликом првог помињања у загради ставља оригинал.

Библиографска парентеза, као уметнута скраћеница у тексту која упућује на потпуни библиографски податак о делу које се цитира (наведен на крају рада) састоји се од отворене заграде, презимена аутора, зареза, године објављивања рада који се цитира, ознаке странице са које је цитат преузет и затворене заграде. На пример: (Петровић, 1986: 128).

Ако се име аутора који се цитира већ помиње у тексту који непосредно претходи цитату, у загради се оно не понавља, већ се дају само година и странице. На пример: „...о овоме је говорио Петар Петровић (1981: 111)“.

Ако се цитира више суседних страница истог рада, дају се цифре које се односе на прву и последњу страницу која се цитира, а између њих ставља се црта. На пример: (Петровић, 1981: 135-140).

Ако се цитира више несуседних страница истог рада, цифре које се односе на странице у цитираном раду, одвајају се зарезом. На пример: (Петровић, 1981: 122, 130).

Када се у раду помиње више студија које је један аутор објавио исте године, у текстуалној библиографској напомени потребно је одговарајућим азбучним или абецедним словом прецизирати о којој се библиографској одредници из списка литературе ради. На пример: (Russeau, 1988a: 11).

Уколико библиографски извор има три, четири или пет аутора, у уменутој библиографској напомени први пут, наводе се презимена свих аутора, док се у сваком наредном навођењу наводи презиме првог а осталих аутора замењују скраћеницом и др.: (Велек и др., 2007).

Фусноте, обележене арапским цифрама (иза правописног знака, без тачке или заграде), дају се при дну странице у којој се налази део текста на који се фуснота односи. Могу садржати мање важне детаље, допунска објашњења и сл. Фусноте се не користе за навођење библиографских извора цитата или парафраза датих у основном тексту, будући да за то служе библиографске парентезе.

Цитирана литература даје се у засебном одељку насловљеном Литература. Библиографске јединице (референце) наводе се по азбучном или абецедном реду презимена првог или јединог аутора.

У часопису СИНТЕЗЕ у библиографском опису цитиране литературе примењује се АПА начин библиографског цитирања (American Psychological Association's style).

Примери таквог начина библиографског цитирања:

Монографска публикација:

Презиме, иницијал имена аутора (година издавања). *Наслов књиге*. Место издавања: издавач.

Пример:

Тумарић, М. (2004). *Виза*. Нови Сад: Тусами.

Прилог у зборнику радова, поглавље у књизи или одредница у енциклопедији или лексикону:

Презиме аутора, иницијал имена аутора (година издања). Наслов поглавља или одреднице. In Иницијал имена и презиме аутора/уредника, Наслов публикације. Место издавања: издавач. (стране на којима се налази цитирани рад/поглавље/одредница)

Пример:

Roulet, E. (2006). The description of text relation markers in the Geneva model of discourse organization. In K. Fischer (ed), *Approaches to discourse particles*. Amsterdam: Elsevier, 115-131.

Прилог у часопису:

Презиме, иницијал имена аутора (година издавања). Наслов прилога. Наслов часописа, број волумена/године и број, стране. дои број

Пример:

Harman, G. (1967). Quine on Meaning and Existence, I. The Death of Meaning. *The Review of Metaphysics*, 21(1), 124–151. <http://doi.org/10.2307/20124498>

Презиме, иницијал имена аутора (година издавања). Наслов прилога. Наслов публикације, број, стране. [on-line]. Доступно преко: интернет адреса [датум преузимања]

Пример:

Ryan, T. (2004). Turning patrons into Partners When Choosing Integrated Library System.

Infoday, 15, 4. [on-line]. Доступно преко: <http://www.infoday.com/cilmag/mar04/ryan.html> [27.03.2004]

Необјављене докторске и магистарске тезе:

Презиме, иницијал имена аутора (година). Наслов тезе (необјављена докторска дисертација / магистарски рад). Назив установе, место.

Пример:

Ивановић, Б. (2005). Фразеологизми у Лутеровом преводу Библије из 1534. године и њихова заступљеност у савременом немачком језику (необјављен магистарски рад). Филолошки факултет, Београд.

Чланак у новинама (дневним, недељним, месечним):

Презиме, иницијал имен аутора (датум и година издавања). Наслов чланка. Назив часописа, стране на којима се чланак налази.

Пример:

Цветковић, И. (10. март 2011). Заблуда као интерес. *Политика*, стр. 15.

Класична дела:

За велика класична дела попут античких грчких и римских текстова, Библије, Кур'ана и сл. треба наводити њихову стандардну нумерацију (ако постоји и ако се то не коси за захтевима самог рада).

Пример:

(Држава: 595а–598а)

Такође, ова дела није неопходно наводити у списку литературе на крају рада. Разноврснији и детаљнији примери цитирања могу се наћи на <http://www.apastyle.org>.

Препорука је да се навођене референце провере на сајтовима scholar.google.com/, proquest.com/, crossref.org/, vbs.rs/, scindeks.ceon.rs kobson.nb.rs/servisi/elektronski_casopisi.123.html, kobson.nb.rs/servisi/pretrazivanje_knjiga_.102.html

Сви наведени сервиси пружају помоћ при референцирању за различите стилове, као и могућност извоза референци у различите формате, за потребе каснијег увоза у различите алате за референцирање. Аллати за референцирање могу да прикупе метаподатке за неку референцу, са веб страница, за касније коришћење у текст процесорима. Препоручује се коришћење бесплатних алата за референцирање: Zotero, Mendeley, Dosear и др. Коришћену литературу извести као фајл у RIS формату и послати мејлом. Алтернативно уколико се не користе ови аллати направити посебан фајл где ће се навести на крају сваке референце и линк/трајни линк до националног каталога у коме се налази заведена дата референца (нпр. Српски каталог COBISS/OPAC на адреси <http://www.vbs.rs/scripts/cobiss?ukaz=GETID>)

Резиме се пише на једном од светских језика, или на српском уколико је рад написан на неком страном језику (стил sažetak).

Кључне речи се пишу на једном од светских језика, или на српском уколико је рад написан на неком страном језику (стил ključne reči). Кључне речи се по правилу наводе коришћењем тезауруса кључних речи, који је саставни део платформе за електронско уредништво. Кључне речи се добијају анализом наслова рада и сажетка на енглеском језику, а затим се изабране речи преводe на српски језик и убацују у прву верзију рада након пријаве рада (у апликацији Асистент, таб Рецензија).

Радове слати искључиво преко платформе за електронско уредништво Асистент. Упутство за коришћење платформе и креирање налога можете погледати <http://aseestant.ceon.rs/index.php/sinteze>

Службена мејл адреса часописа је sinteze@vaspks.edu.rs

Рецензенти

Милош З. Агатоновић Академија васпитачко медицинских струковних студија

Отилиа Ј. Велишек-Брашко Висока школа струковних студија за образовање васпитача у Новом Саду

Марта Дедај Висока школа струковних студија за васпитаче и пословне информатичаре-Сирмијум, Сремска Митровица

Зорица П. Дуковић Академија васпитачко медицинских струковних студија

Ивана Ђ. Ђорђевић Висока школа струковних студија за васпитаче "Михаило Палов", Вршац

Марија М. Ђорђевић Академија васпитачко медицинских струковних студија

Бранка Б. Јанковић Висока школа струковних студија за образовање васпитача у Новом Саду

Бисера С. Јевтић Универзитет у Нишу, Филозофски факултет

Зорица Јовичић Академија васпитачко медицинских струковних студија

Власта М. Липовац Академија васпитачко медицинских струковних студија

Ивана С. Манић Академија васпитачко медицинских струковних студија

Лада Маринковић Висока школа струковних студија за образовање васпитача у Новом Саду

Ана М. Марковић Академија васпитачко медицинских струковних студија

Слађана М. Миленковић Висока школа струковних студија за васпитаче и пословне информатичаре - Сирмијум, Сремска Митровица

Ана А. Милосављевић Академија васпитачко медицинских струковних студија

Ружица Ј. Милосављевић Академија васпитачко медицинских струковних студија

Невенка К. Михајловић Академија васпитачко медицинских струковних студија

Марија Најдановић Универзитет у Приштини, са привременим седиштем у Косовској Митровици, Природно - математички факултет

Славица М. Павличевић Академија васпитачко медицинских струковних студија

Немања С. Панић Академија васпитачко медицинских струковних студија

Саша Д Пантелић Универзитет у Нишу, Факултет спорта и физичког васпитања

Горан Д. Пљакић Академија васпитачко медицинских струковних студија

Саша Ж Радовановић Универзитет у крагујевцу, Филолошко-уметнички факултет

Матија З. Рајковић Академија васпитачко медицинских струковних студија

Ирена Станишић Академија васпитачко медицинских струковних студија

Мирјана М. Станковић Ђорђевић Висока школа струковних студија за образовање васпитача Пирот

Маринела Н. Шћепановић Друштво дефектолога Војводине, Нови Сад

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37+008

СИНТЕЗЕ : часопис за педагошке науке,
књижевност и културу / главни и одговорни
уредник Катарина Томић. - Год. 1, бр. 1 (2012)-
- Крушевац : Академија васпитачко медицинских
струковних студија, 2012- (Крушевац : DM
Print). - 21 cm

Полугодишње. - Друго издање на другом
медијуму: Синтезе (Online) = ISSN 2560-3078
ISSN 2217-902X = Синтезе
COBISS.SR-ID 190248204

www